

het förmedla vad han kommit fram till. Det är märkligt att Kristensons debattinlägg säger sitt «[t]yvärr» för att jag har gett «... en ganska god bild av Borelius' rapport ...». Jag trodde att detta tillhörde recensentens uppdrag. Kristenson kan för sin del ge «naturligare förklaringar» än vad som framgår av rapporten. Det återstår att höra.

Borelius får försvara sig själv. Att Kristenson som seriös forskare vill förbjuda en annan forskare att undersöka befrielsesteologins uppkomsthistoria förstår jag inte. Rapporten från Borelius är intressant, eftersom den ger en helt annan bild än vad sedvanliga publikationer om den befrielsesteologiska strömningen brukar innehålla.

Jag tycker det skulle vara intressant att få statistik på hur många «fattiga» som var inskrivna vid universiteten i Peru på 1960-talet, apropå Kristensons påstående att «[d]e fattiga var alltså [i] hög grad närvarande i universitetsvärlden ...» Det låter som om det ekade

ödsligt i slumområdena på den tiden till förmån för välbesökta föreläsningssalar. Det skulle ock-så vara intressant att få reda på mer om fader Gustavos CV. När var han rådgivare och när var han kyrkoherde, och vilka andra församlingsprästtjänster har han haft och var någonstans? Jag tror att Kristenson sitter inne med svaren, vilka förmodligen ger en fingervisning om var, när och hur reflektionen ägde rum.

Bara en sak till: Gutiérrez måste väl ha tillgång till ett skrivbord? Jag tänker på den ofattbart stora bokproduktion som bär hans namn. Och visst åkte han till Frankrike för att erhålla doktorsgrad? Han måste därför ha ansett att han kunde umgås med teologer i den gamla världen. Varför är det fel att vara skrivbords-teolog? Det blir inte sämre av att författaren heter Gustavo Gutiérrez, som ju har skrivit en massa bra teologi.

Hans Damerou

LITTERATUR

Tõnu Lehtsaar: *Religious Experiencing. A Psychological Study of Religious Experiences in the Lifelong Perspective (Religionsvetenskapliga skrifter nr 49)*. 99 sid. Åbo Akademi, Åbo 2000.

Den amerikanske psykologen och filosofen William James etablerade under tidigt 1900-tal studiet av den religiösa erfarenheten. Med hans *The Varieties of the Religious Experience* ökades forskningsintresset kring frågor som den religiösa erfarenhetens ursprung, dess möjliga förklaringar och beskrivning. Studier av den religiösa erfarenheten inom psykologi och religionspsykologi har sällan varit okontroversiella. Som bekant är termerna «religion» och «erfarenhet» mångtydiga och försöken till definitioner har varit lättåtkomliga för kritik. Olika områden inom disciplinerna har ägnat skiftande intresse åt studiet av den religiösa erfarenheten. Inom freudiansk teori och objektrelationsteori finns ett etablerat intresse för problemet; inom attachmentsteori och kognitiv teori har problemet först ganska nyligen blivit föremål för studier.

Lehtsaars bok kan placeras i traditionen från William James utan att jämförelsen ska dras för långt.

Lehtsaar arbetar fenomenologiskt och i övrigt delar han James perspektiv i två avseenden: dels att religiös erfarenhet är känslor, handlingar och upplevelser hos individer i förhållande till vad de anser vara det gudomliga, dels väljer han självbiografier som material för studien. Likt James skapar också Lehtsaar en teoretisk modell för hur religiös erfarenhet ska tolkas.

Centralt i arbetet är att definiera religiös erfarenhet som en kumulativ och integrerande process. Därför skiljer författaren på «religious experience» och «religious experiencing»; det förra avser en särskild erfarenhet eller upplevelse och det senare betecknar ett kontinuum av erfarenheter som en person har haft under en längre period. De enskilda erfarenheterna formar således en större samlad religiös erfarenhet som blir fördjupad och en avgörande del av en människas samlade livserfarenhet.

Den empiriska delen av studien består av en analys av tretton självbiografier och en intervju. Valet av självbiografier baseras på principen att de bör komma från människor med en «essential impact on Western (Christian) thought and/or spirituality» (s. 29). Här möter namn som Charles Darwin, Karl Barth och Oral Roberts. Resultatet av analysen blir, inte överras-

kande, att texterna, enligt Lehtsaar, återger autentiska religiösa erfarenheter, och dessa är sådana att de påverkar andra erfarenheter textförfattarna har gjort i livet.

I samband med analysen av självbiografierna borde Lehtsaar utförligare ha diskuterat åtminstone två frågor: 1) upplevelsens eller erfarenhetens autenticitet i en självbiografisk text; 2) finns det en generell religiös erfarenhet? När det gäller den första frågan så utmanar Lehtsaar här inställningen att det är problematiskt att veta något om de upplevelser som självbiografiska texter redogör för. Han tycks mena att om en text innehåller utsagor om religiösa upplevelser så indikerar detta att så är fallet. Här saknas tyvärr en diskussion om en självbiografisk författares retrospektiva tolkning av egna upplevelser och möjligheten att teologiska traditioner påverkar en författares sätt att beskriva sitt liv. För det andra: utgångspunkten för Lehtsaars analys verkar vara att religiös erfarenhet har en lättigenkännlig gemensam kärna som inte påverkas av att individer får sina livserfarenheter under skilda epoker eller i olika kulturella eller teologiska kontexter. Det är lätt att dra den slutsatsen eftersom Lehtsaar inte presenterar författarna eller de skilda kontexter de befunnit sig i.

Från analysen utvecklar Lehtsaar en modell för religiös erfarenhet. Syftet med denna är att ge komponenter åt de intrapsykiska processer (perception, minne, kognition etc.) som är aktiva vid religiös erfarenhet. Graden av integration av erfarenheter är central i modellen. Terminologin är ny och anknyter inte till vedertagna psykologiska facktermer eller etablerade psykologiska teorier. Följande termer är väsentliga i modellen och de beskriver både domäner i psyket och grader av integration av religiös erfarenhet: «psyche», «boundary», «print», «split» och «self». Den subjektiva aspekten av erfarenhet kallas «psyche» eller «inner space», och är en psykisk plats för erfarenheterna och dessa varierar när det gäller graden av integration. «Boundary» utgör den maximala nivån av integration av religiös erfarenhet som nåtts inom psyket. Ju högre integration av erfarenheterna, desto mer inflytande får religiös erfarenhet vid tolkningen av annan erfarenhet. «Print» är en domän inom psyket som innehåller religiös erfarenhet, men denna är mindre integrerad i förhållande till vad som är fallet med «boundary». «Split» är den domän i psyket som inte innehåller någon religiös erfarenhet, och «split» befinner sig mellan «boundary» och «self». Den senare termen är lättast att förstå i denna abstrakta modell. Med «self» menas den totala men också dynamiska personligheten, den som utvecklas över tid beroende på inre och yttre faktorer. «Self» relateras till människans strävan efter identitet och är svaret på frågan «vem är jag?»

Försöker man sammanfatta Lethaars studie i några punkter så betyder det att religiös erfarenhet är en kumulativ process med ett kontinuum av enskilda religiösa erfarenheter. Progressionen av religiös erfarenhet beror dels på antalet erfarenheter, dels på hur «djupt» dessa påverkar domänerna i den intrapsykiska sfären. Mest integrerad blir religiös erfarenhet när den når «the self».

Vid läsningen av analysen inställer sig frågan vilka korrespondensregler som bör gälla för tolkningen av utsagorna i de självbiografiska texterna och strukturen i den teoretiska modellen. På sidorna 57–72 ger Lehtsaar en utförlig analys av ett självbiografiskt exempel (J. Hudson Taylor, engelsk missionär i Kina under 1800-talet). Problemet är att Lehtsaar inte visar hur den självbiografiska textens mestadels teologiska uttryck korresponderar med termerna i den teoretiska modellen.

Synpunkterna ovan tar inte bort det faktum att Lehtsaars bok är mycket läsvärd. Den fenomenologiska ansatsen är intressant och förhoppningsvis får vi ta del av en utveckling av denna ansats i kommande arbeten.

Jan Hermanson

Resumé av doktorsavhandling

Leif Carlsson: *Round Trips to Heaven. Otherworldly Travelers in Early Judaism and Christianity. Lund Studies in History of Religions 19. 398 sid. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2004.*

Himmelsfärdsskildringar återfinns i en rad religiösa texter från vår tideräknings början. Dessa berättelser är ett återkommande tema i religionshistorisk forskning om antikens religioner.

Den här boken handlar om några tidiga judiska och kristna himmelfärdstexter. De flesta av dem tillhör den apokalyptiska litteraturen. Under senare delen av 1900-talet har himmelfärdberättelserna kommit att uppfattas som en separat typ av apokalyptiska texter.

Perspektivet i studien läggs på texternas funktion. Ett väsentligt problem är de himmelska resenärernas status samt deras förhållande till andra medlemmar i de traditionsgrupper som stod bakom texterna. Två huvudtyper av himmelfärder framträder i skildringarna. Dels sådana som har en identitetsskapande funktion, dels sådana som utgör paradigmet för vad som väntar människan efter döden.

Bokens avslutande del är ett längre studium av 3 Baruk. Denna himmelsfärdstext har en dödsorienterad funktion. Den speglar dessutom ett tydligt uni-